

GRISCHUN

Da vischnancas e da regiuns

– **Pignieu:** Per ils custs per sanar la rait da vias champestras vegn garantida a la vischnanca da Pignieu ina contribuziun chantunala da maximalmain 196 560 francs.

– **Tumegl:** La revisiun parziala da la planisaziun locala da la vischnanca da Tumegl, ch'è vegnida concludida ils 26 da matg 2006, vegn approvada.

– **Castasegna:** La revisiun parziala da la constituziun communal da la vischnanca da Castasegna, ch'è vegnida concludida da la radunanza communal dals 12 da december 2006, vegn approvada.

– **Alvagni:** Ils statuts da la vischnanca burgaisa d'Alvagni dals 2 da favrer 2007 vegn approvads.

– **Tarasp:** La revisiun parziala dals statuts da la vischnanca burgaisa da Tarasp, ch'è vegnida concludida ils 19 da december 2006, vegn approvada.

– **Giuvaulta:** Il reglament per las zonas da protecciun ed il plan da las zonas da protecciun a la scala 1:1000 per la funtauna minerala «Swiss Alpina» vegnan approvads. Quest reglament e quest plan eran vegnids relaschads da la suprastanza communal da Giuvaulta ils 15 da zercladur 2006.

– **«Swiss-Bike-Masters»:** A l'organisaziun dal «Swiss-Bike-Masters» vegn concedida la permissiun da duvrar la ruta prevista en il territori dal Partenz a chaschun da las cursas dals 21 e dals 22 da fanadur 2007.

Contribuziuns a differentas instituziuns

– **Promozion da la cultura:** La regenza ha concedì contribuziuns da totalmain 339 500 francs per promover 19 occurrenz ed ovras culturalas.

– **Fundaziun Alfred Escher:** L'elavuraziun e l'ediziun dal tom «Viafier alpina» en il rom dal project per edir las brevs dad ed ad Alfred Escher sco er ulteriuras funtaunas dal 19avel tschientaner en il context dad Escher, e quai tras la fundaziun Alfred Escher, vegn sustegnida cun ina contribuziun da 50 000 francs.

– **Visarte.grischun:** Per sustegnair l'atelier «Fernando et Jean-Luc Lardelli, Canton des Grisons Paris» survegn la visarte.grischun ina contribuziun da stipendi da 20 000 francs per l'onn 2007.

DIOCESA DA CUERA

Spirituals giubilaris 2007

(anr/gc) 70 onns eisi uonn che sur *Placi Huonder*, plevon resignat en Casa s. Vigei, a Sedrun, ei spiritual. – Avon 60 ei p. *Bernard Bürke*, benedictin da Mustér, vegnius ordinaus spiritual. – 40 onns eisi che pader *Silvio Deragisch*, caputschin, da Tujetsch, ha giu ordinaziun sacerdotala. El ei oz plevon dils impedi, segida ora e sesents a Tumegl. – Era avon 4 decennis ha p. *Columban Züger*, conventual da Mustér e dapresent spiritual dalla claustra da s. Jon a Mustair, retschiert l'ordinaziun sacerdotala. – Tut ils spirituals giubilaris dalla diocesa – e la gliesta ei dètg liunga – ein envidai en pils 20 da zercladur 2007 a Cuera el Seminari da s. Leci.

reclama

Hautbeschwerden
Wenn es juckt, beisst oder brennt.

Bei allen akuten oder chronischen Hautbeschwerden: Die natürlichen Arzneimittel von **OMIDA** und **Schwabe**.

Informieren Sie sich in Ihrer Apotheke oder Drogerie!

Mit der Natur. Für die Menschen. Bitte lesen Sie die Packungsbeilagen.

«Poveri Grigioni trilingui»

Vuschs svizras da lingua taliana

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Il cumbat per la lescha chantunala da linguatgs resguarda era las quatter valladas italofofonas, cun Malògia sco part da Stampa e cun la tradiziun taliana da Beiva. La revista da la «Pro Grigioni Italiano» (PGI) ha gist publictà quatter vuschs svizras davart noss chantun* che resguardan er il rumantsch.** Ina, quella dal parsura da la PGI, ha s'exprimida quasi «ex officio». Tschellas èn pli persunas; ina, d'in Romand domicilià a Paris, è sapientivamain malamaivla, ma las duas vuschs tessinaisas dattan perditga d'in fin sentiment per nodas da la Rumantschia che nus na vesain forsà betg pli.

Mantegnair la rasada latina dal rumantsch

Ils maletgs dal tschiel sur en la baselgia da Ziràn mussan adina il diavel da la vart; ins n'astgava insumma betg al guardar en ils eglis. Ses num tabu guntgiv'ins cun plets sco «il nausch», «quel da las cornas» euv. En lez senn na vali betg la paina da numnar il Giurassian bernais da Paris, tar nus tuttatfatg nunenconuscent, che «nun enclergia ch'ins fa tant teater per sustegnair quel unic linguatg» (p. 427). Il clima spiertal da Paris na mussa betg da respectar linguas periclitadas. Il poet tessinais Gilberto Isella perencunter, viceparsura dal PEN da la Svizra taliana e rumantscha, palenta ina profunda affinitad cun las fatschadas da chasas engiadinaisas: «Frasas registradas per la perpetnada vi dals mirs da las chasas, (...) sentenzas, admoniziuns mintgatant dubiu-

sas e schizunt misteriusamain smantschantas, ma il pli savens stimulaziuns per la vita cuminaivla, benedicziuns paternas drizzadas a la schlatta, giavischs formulads per ils giasts. I tiran edament inslas dal passà ed als transmettan en idioms rumantschs; quests dattan perditga d'ina rasada latina ch'ins duai oz mantegnair cun perseveranza» (p. 426). L'autra vusch tessinaisa è quella d'Anna Felder. Lezza scrittura ha instrui talian onns ed onns ad Aarau e senta tant pli la valur d'in auter linguatg neolatin: «Jau hai adina manegià ch'ins saja adina exponi a tuts vents en il Grischun, sco la pulpa, las turtas da nuschs, il paun cun paira. Er ils Grischuns èn exponids a tuts linguatgs, a tuts vents, en els sa concentreschan tuts aromas che derivan da tantas linguas (...). Ina chara amia da mai discorra rumantsch cun ses uffants e cun ses chaun, talian cun mai ed aleman sin giassa perquai ch'ella stat a Turitg (...). Areguard il rumantsch admirel la maschaida ('impasto') tranter la direzza tudestga e nordica e la preschientscha d'intunaziuns latinis e talianas» (pp. 430–431).

Scrocs d'ier e d'oz

La revista da la PGI provegn per gronda part da la diaspora. Quai vala per schefredactor Jean-Jacques Marchand (Novalles/VD), per ils plis collavuratur e per l'administraziun. Stampada vegn'la da la renumada chasa Menghini (Puschlav); quest vi e nà declera forsà ch'il davos carnet da 2006 è arrivà tar ils abunents pir la fin da favrer 2007. Il parsura da la PGI, l'istoricher puschlavin Sacha Zala, doce-

scha a l'Universitad da Berna. Ses plets palentan ils quitals colliads cun sias funcziuns. El entschaiva sco istoricher, descrivend ina gronda qualitat dals Grischuns: «En il curs da lur istorgia hani emprendi a viver en pasch tranter confessiuns e linguas differentas. Be pervi da la lingua u da la religiun differenta, vengiv'ins pli baud mazzacrà, anzi, quai fan ins anc adina cun stataivladad a num da la 'purificaziun etnica'. Per forza ston ins pia concluder ch'ils Grischuns pli u main paschaivels possedan propi quai che Schiller numnava ina 'atgnadad naziunala'» (p. 432). Zala citescha la qualificaziun pauc lusingianta d'«Aten dals scrocs» che Friedrich Schiller (1759–1805) ha dà al Grischun. Zala: «Ma nua èn ussa quels scrocs? Igl è cler ch'ins als chatta oz utrò. I san reducir fitg svelti ils subsidis destinads per tschels; i han chauns da sang che bublan per englais tempriv, sco era contabilists che na sa turpegian betg d'incassar diesch milliuns francs dals pajatgias e da mobilisar ina mezza armada per l'Euro 08. Lura fani ponderar, smuttar, reducir in pugn plain daners per promover ils linguatgs da las minoritads (...). Tgi che restrenscha la trilinguitad grischuna e la quadrilinguitad svizra ad ina dumonda da subvenziuns (...) ch'ins possia adina puspè smuttar, spargnar e reducir, n'ha anc betg chapì che quai sutmina ils fundaments da noss pajais» (p. 433). Lura il sbratg: «Poveri Grigioni trilingui e povera Svizra quadrilingua!»

Ina cultura creativa e reconuschida

La visiun d'in istoricher, spezialist dal

tschientaner passà, è s'enclergia pli prosaica che quella d'in poet: «Il rumantsch stabilisà existà dal puntg da vista grammatical sco rumantsch grischun, era sch'el n'è betg acceptà da tuts (...). A mai para perquai ch'il rumantsch possia surviver fitg bain en la furma discurrenda da ses idioms e mantegnair il rumantsch grischun sco coinea» (Zala, p. 433). Il Puschlavin ed ils dus Tessinais s'expriman insumma a moda positiva davart lingua e cultura rumantscha. Lur contribuziuns èn vegnidas transcrittas gia da settember 2006; ils auturs na savevan perquai betg resguardar in'undrientscha remartgabla da l'enviern 2007 che Bernard von Arx, fundatur da la Quarta Lingua, ha relevà en La Quotidiana dals 20 da favrer 2007 (p. 2): «Il talent multifar Giovanni Netzer (...) ha creau igl emprem teater romantsch professional el casti da Riom, nua ch'el scufflescha ed inscenescha operas ed autras ovras stupentas. El ha survegniu dacuort ina distincziun ordvart impurtanta per sias lavurs.» Lezza reconuschientscha internaziunala da noss giuven cumpatriot, numnada suenter l'actur e reschissur Max Reinhardt (1873–1943), meritass vairamain da vegnir resguardada dapli en il Grischun ed en l'entira Svizra. Von Arx releva cun tutta raschun che la Rumantschia duess far valair pli activamain sias grondas ritgezass spiertalas. Na fiss quai ina sfida per il nov secretari da la Lia Rumantscha?

* **Visioni dei Grigioni, en: «Quaderni grigionitaliani», 75avla annada, nr. 4, Cuira (ISBN 88-85905-66-8, Pro Grigioni Italiano) 2006, pp. 425–433. Adressa: Martinstplatz 8, 7000 Cuira.**

Fatg in bi pelegrinadi cun cant e musica

Il Chor viril da Domat ha concertau era a Trun

■ **(anr/gc) Pelegrinar ei modern. Era tier nus. Antruras pelegrinavan ins pli stedi – per regla buca ton el lontan sco oz a Lourdes e Santiago de Campostela, mobein ell'atgna regiun. En tiara romantscha dat ei zacons loghens da pelegrinadi da gronda e liunga tradiziun.** Els vegnan frequentai aunc ozildi. Cun mintga liug da pelegrinadi seligia era ina canzun speciala. Perquei ha il reputau Chor viril da Domat ha giu l'idea originala da setransformar per il concert dad uonn en in chor da pelegri e render reverenza cun canzuns als loghens da pelegrinadi en Surselva, giu Cuera e si Surses. Quei «concert dils pelegri» ha giu liug sonda sera ella baselgia parochiala a Trun – nua ch'ei vess aunc giu plaz per zacons visitaders dapli – al pei dil sanctuari da Nossadonna dalla Glisch, ch'ei ton sco il liug da pelegrinadi marian en Surselva.

Sin pelegrinadi cantic el Grischun

Introduciu ha il Chor viril da Domat, sut la capavla bitgetta d'*Aaron Tschalèr*, cun la canzun «Veta humana» – che renda attents ch'il carstgaun ei pelegri denter dus munds – dils auturs surmirans Gion Dunò Simeon e Giatgen Uffer. Il pelegriadi cantic entscheiva en claustra a Mustér cun la pretensiusa «Vendetga dils Grischs», musica che Carl Attenhofer ha creau tenor viarva da Giacun Hasper Muoth e cun cantar l'enconuschenta «Canzun da s. Placi e s. Sigisbert» cun accumpignament d'orgla tras *Eva Hagberg*. Il text dalla canzun «Nossadonna dalla Glisch a Trun» deriva da sur Carli Fry. L'enconuschenta canzun da quei liug da pelegrinadi «Maria, clar eis tarlischar» ha la giuvna mezzosopranista da Domat, *Maria Victoria Haas*, interpretau gronduis cun accumpignament d'orgla. Dalla Surselva va ei canticamein giu

Il Chor viril da Domat – cun solista, organista ed instrumentals – durant il concert ella parochiala a Trun.

FOTO G. CAPAUL

Cuera tier il sanctuari da s. Glicci, per dar expressiun alla vusch dil patrun digl uestgiu cun plaid da Giacun Hasper Muoth sin ina melodia da J. Castelberg e vitier ei era vegniu la melodia per s. Glicci da Domat tenor la Consolaziun. Il viadi tras la cuntrada da pelegri secontinuescha e finescha si Surses. Sin viarva digl anteriur custos, pader Alexander Lozza, ha Hans Heinrichs cumponiu la canzun da Nossadonna da Ziteil «Loraziun d'ina pelegri», in'ovra impressiunonta. Buca meins tschaffonta e fetg populara ei era la canzun «Il sanctuari da Ziteil», cumponida da Duri Sialm sin in gronduis text da pader Alexander

Lozza, presentada tenor igl arranschament da *Gion Peder Thöni* da chor e solista.

Da profund cuntegn ed expressiun tschaffonta

Al cumponist *Alvin Muoth* ed al scribent *Dumeni Capeder* eisi reussiu da crear cun «Treis vias» (quella dalla cruscha, pelegri e la revelonta) in opus che fa ina punt viers il sentir da pelegri cun tut lur quitaus e desideris en nos dis. Tras plaid ferm e musica da temprà ton tradiziunala sco moderna che tschaffa – ed en in spectrum fetg vast – eisi stau in cuncontrast cumpletont visavi l'emprema part dil

concert plitost da temprà usitada. Ils instrumentals, l'organista, la mezzosopranista ed il chor han interpretat quell'ovra cun veseivel tschaffent, grond engaschi ed a moda perschudenta. La finamira – d'anflar Diu e sesez cun pelegri – ei vegnida contonschida udibla-mein. Ils liungs applaus ein stai ina pintga recumpensa per ina zun plascheivla e tuttina dètg pretensiusa prestaziun da tuts participai. Il Chor viril da Domat, ch'ei dapresent vidlunder dad organisar la proxima Fiasta districtuala da cant il zercladur, mereta gronda reconuschientscher per quella purschida supplementara.